

קורס מורי דרך תשע"ז (2016 – 2017)

בית הספר לתיירות אתגרית, המכללה האקדמית בוינגייט

דו"ח סיור 41

אתרים נוצריים בהרי יהודה ובדרך לירושלים

נועם זיו

מסלול הסיור (אתרים מרכזיים):

תאריך הסיור: 3.7.2017

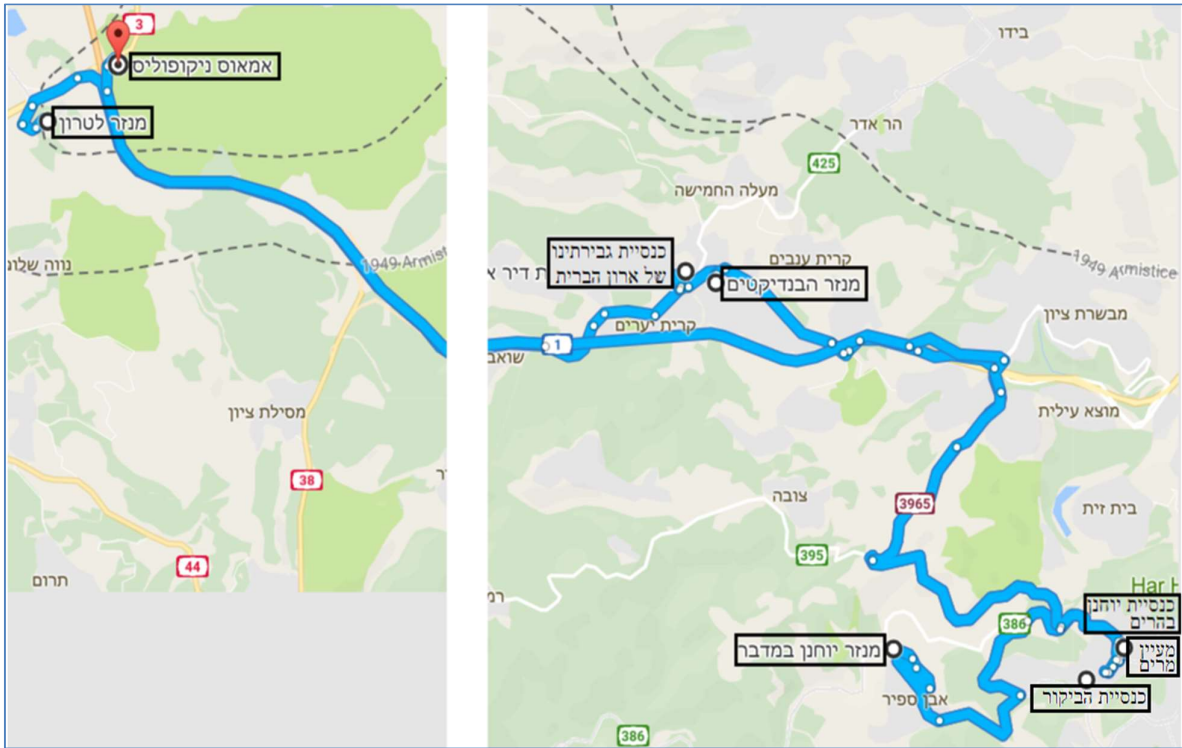
מזריח הסיור: איילת אורפז

לו"ז ומנהלות

הערות	מנהלות ועזרים	פירוט הפעילות	ע.ד...	מ...
שירותים		הפסקת בוקר בלטרון	7:50	7:20
שירותים	שעות ביקור ימים ב'-שבת – (שעון קייץ) 8:30 – 12:00, 15:30- 17:00 ימים ב'- שבת – (שעון חורף) 8:30 – 14:30, 11:00- 16:00 יום א' וחגים נוצריים המקום סגור ניתן לתאם מראש כניסה מוקדמת יותר.	מנזר לטרון	8:40	7:55
	(נקרא בגוגל מפות "מנזר ארון הברית דיר אל עזאר"). הגישה ממחלף שואבה דרך כביש 425 (דרך נווה אילן) ורחוב נוטרדאם. בעליה למנזר יש שער סגור עם אינטרקום. יש לצלצל ולבקש שיפתחו. טלפון לתאום 02-5342818	נסיעה לכנסיית גבירתנו של ארון הברית באבו גוש	9:05	8:40
שירותים	הדרכה מתחת לעץ בצד המזרחי של הכנסייה. תצפית מעולה דרומה ומערבה עד גב ההר.	כנסיית גבירתנו של ארון הברית	9:50	9:05
		נסיעה לכנסייה הצלבנית	10:00	9:50
שירותים	האטרקציה המרכזית היא מפגש עם הנזיר אוליבייה.	הכנסייה הצלבנית באבו גוש	11:35	10:00
		נסיעה לאבן ספיר	12:05	11:35
	שעות פתיחה בתקופת הקיץ: 08:00 – 18:00 בתקופת החורף: 08:00-16:00 טלפון 02-6416715	מנזר יוחנן במדבר	12:55	12:05
		נסיעה לעין כרם	13:10	12:55
	הפסקת צהריים בחורשה סמוך לדרך עין כרם (מיקום: 35.162565,31.766665). במקום חניית אוטובוסים וחנויות. 5 דקות הליכה ממעין מרים.	הפסקת צהריים עין כרם	13:50	13:10

	אזור מצומצם להדרכה. אפשר בבית המעין עצמו או ברחבה מעבר לכביש. מי המעין לא לשתיה.	מעין מרים	14:10	13:50
	הליכה כ 250 מ' בעליה לא קלה. לא מונגש לנכים. ניתן ומומלץ לעשות תצפית מערבה ברחבה שלפני השער.	הליכה לכנסיית הביקור	14:15	14:10
שירותים בתשלום 2 ש"ח	שעות פתיחה 8:00 עד 11:45, ו-14:30 עד 17:00 (אפר'-ספט' עד 18:00). אין כניסה בזמן הפסקת הצהריים. יום א' וחגים נוצריים המקום סגור. רצוי לתאם ביקורים טלפון: 972-2-641-7291	כנסיית הביקור	15:20	14:15
	הליכה כ 650 מ', כ 15 דקות	הליכה לכנסיית יוחנן בהרים	15:35	15:20
	אסורה הדרכה בתוך הכנסייה. ניתן להדריך בחזית לאורך הקיר שמערב לכניסה	כנסיית יוחנן בהרים	16:10	15:35
		נסיעה לאמאוס	16:50	16:10
	דמי כניסה סמליים (תרומה) שעות ביקור שעון קיץ 8:00-17:00 שעון חורף 8:00-17:30 טלפון 08-9256940, 052-356-2071	אמאוס ניקופוליס	17:40	16:50

מפת הנסיעה בסיור

תכני ההדרכה

אתר	תוכן ההדרכה
<p>מנזר לטרון</p>	<p>מנזר גבירתנו של שבעת המכאובים, הידוע יותר בשם מנזר לטרון או מנזר השתקנים, הוא מנזר גברים בנדיקטיני-ציסטרסיאני-טרפיסטי, השוכן בלטרון, בקצהו הדרום-מזרחי של עמק איילון.</p> <p>לשם לטרון יש שתי פרשנויות:</p> <p>1. על שמו של הגנב הטוב, לטרוניוס = גנב. לטרון זוהתה במהלך ימי הביניים כמקום קבורתו של הגנב הטוב, אחד מהשניים שנצלבו עם ישוע.</p> <p>2. "לָה טוֹרוֹן דָּה שְׁבִלְיָה" ("מגדל האבירים"), המצודה הצלבנית מצפון-מערב.</p> <p>בסוף המאה ה-3 תחילת ה-4 החלה תנועת הנזירות בנצרות. בהתחלה מרצון לחיים יותר רוחניים, עם רעיונות כמו: ללכת בדרך האבות – יוחנן, אליהו הנביא.</p> <p>אח"כ נוספה פרשנות ותובנה אחרת של התנ"ך, כאילו ישנה בתנ"ך קריאה לצאת ולהתבודד – מקום המפגש במשפט אחרית הימים בין אלוהים לאדם יהיה במדבר:</p> <p><i>"וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-מִדְבַּר הָעַמִּים; וְנִשְׁפַּטְתִּי אֶתְכֶם שָׁם, פְּנִים אֶל-פְּנִים. כִּי אֲשַׁפֵּט אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם, בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מִצְרַיִם--כִּן אֲשַׁפֵּט אֶתְכֶם, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה"</i> (יחזקאל כ לה-לו).</p> <p>הרעיון של תנועת הנזירות בראשיתה היה להתרחק מהחיים החומרניים של העולם הזה, גישה קיצונית של בריחה למדבר. במהלך המאה ה-4 נוסף פן של מחאה, כנגד המעבר מהאימפריה הרומית לביזנטית. אז החלה תנועה של נזירים שפרשו מהחיים והלכו להתבודד במרחב הכפרי הסמוך, כגון נזירי העמודים, וביערות. לצדם, היה פן יותר קיצוני, של נזירים שברחו למדבר – מדבר יהודה, מדבר סיני, ומדבריות סוריה. לפי חז"ל, התורה ניתנה במדבר כי שם אין עבודה זרה. נזירות זו באה לידי ביטוי בנצרות המזרחית – סוריה, תורכיה, יוון, גאורגיה, ארמניה וישראל. בתחילה הנזירים השתמשו בשפה היוונית. במאה ה-6 התפתחה נזירות אחרת, נזירות קתולית/מערבית, שפותחה ע"י בנדיקטוס הקדוש, שכתב את הרגולה, התקנון. הוא הציע רעיון אחר: קהילה של נזירים שחיה יחד בשיתוף.</p>

לא חייבים לגור יחד, אפשר לגור ב**לאורה**, אבל בקהילה שמנהלת את עצמה. הרעיון היה להיות חסרי רכוש אישי, ולכן עוני הוא אחד הנדרים של הנזירות הבנידיקטנית. פרישה מחומרנות/רכוש, משפחה, מין, ולצאת לקהילה.

הרגולה הבנידיקטנית הייתה הראשונה, אחריה היו רפורמות נוספות וקמו עוד מסדרי נזירים. במאה ה-11, כשהנצרות התפצלה בין **האורתודוקסים לקתולים** – נזירות במדבר הייתה מאד מצומצמת, ואילו הנזירות המערבית-קתולית הייתה מפותחת. קהילות הנזירים התכנסו למטרה מסוימת, לכל מסדר יש מוטו/עקרון.

הנזירות הקתולית מחולקת למסדרים, ובכל מסדר, בכל מקום בעולם, חיים בדיוק לפי אותו אורח חיים: שעת השכמה ופעילות יומית.

יש מסדרים יותר שמרנים, אחרים ליברלים, תלוי היכן נוצר המסדר ולאילו מטרה. נזירים שהמוטו שלהם חינוך – אינם לובשים גלימות. נזירים שהמוטו שלהם התבודדות, שאינם יוצאים הרבה מהתאים, אין אינטראקציה עם הציבור – הם לבושים תמיד בגלימות.

המסדר הגדול בארץ הוא **המסדר הפרנציסקני**, שהגיע לארץ מהמאה ה-13 והמוטו שלו הוא "**שומרי ארץ הקודש**", שומרי הנכסים שנכבשו ונקנו ע"י הצלבנים, ואח"כ הפכו לנכסי הפרנסיסקנים. נפח הפעילות שלהם גדול.

למרות שהנדר המרכזי הוא עוני ופרישות, ולכן נועלים סנדלים וקושרים חבל, הם המסדר העשיר ביותר מבין מסדרי הנזירים.

המוטו של מנזר הבנידיקטינים הוא תורה ועבודה. חיים רוחניים ללא תלות בקהילה, לכן חייבים לעבוד ולהתפרנס. לכל מנזר יש מקור עבודה, כאן – יקב וחנות.

הבנידיקטינים נמצאים במקומות נוספים בארץ: הכנסייה הצלבנית באבו גוש – מרים של התחייה מנזר הדורמיציון בהר ציון בירושלים, ובטבחה.

בשנת 1890 הגיעו נזירים מהמנזר ה**ציסטריאני "לה-טֶרֶפ"** בנורמנדי שבצרפת, שכינו את מסדרם **טֶרֶפִּיסטים**.

הנזירים ה**ציסטריאנים** שייכים לנזירים החיים לפי **תקנון בנדיקטוס הקדוש (547-480)**.

בשנות ה-70 של המאה ה-19 נבנה "**מלון המכבים**" ע"י יזם איטלקי יהודי, למרגלות גבעת לטרון שעליה שוכנים שרידיו של מבצר.

בשנת 1869 נסללה הדרך מיפו לירושלים, והמלון שרת את תנועת הנוסעים, מסע שנמשך באותן שנים כיומיים.

בשנת 1892 נחנך קו הרכבת בין יפו לירושלים, והתמעטו נוסעי הכרכרות. הנזירים קנו את השטח ועברו לגור ב"מלון המכבים" מתוך כוונה להקים מנזר טרפיסטים גדול וכנסייה גדולה.

בשטח של 150 דונם שתלו זיתים, והחלו להתקיים בעצמם.

את המנזר החלו לבנות בשנת 1926.

הטרפיסטים מלטרון יותר אדוקים בהשוואה לבנידיקטינים באבו גוש, השתיקות שלהם ארוכות יותר, הם קמים שעה מוקדם יותר (בשעה 03:00).

הנזירים פיתחו שפת סימנים, הדומה לשפת החרשים בעברית.

בפינת המנזר ישנה פינה שבה מותר לדבר בשעות מסוימות.
כיום נמצאים במנזר 17 נזירים

הכנסייה מוקדשת ל**אמאוס** – למקום שבו ישוע התגלה לשני אנשים אחרי שקם לתחייה (לוקס כד 13-35). נוצרו ארבע מסורות לזיהוי **אמאוס**:

הכנסייה

כנסייה קתולית אופיינית, רואים את המזבח, הכומר פונה לקהל (עד ועידת ותיקן השנייה בשנת 1965, כהן הדת היה עם הגב לקהל ורחוק ממנו).
2 מזבחות: בקצה האולם המזבח ששימש עד 1965, ולפניו מזבח חדש.
כותרות מרפק ועליהן 14 תחנות הוויה דולורוזה.
אין תאי וידוי – תאי וידוי יש בעיקר בכנסייה קהילתית ולא במנזר.
יש עוגב. בפינה יש כיור מים קטן, בו הנזירים נוטלים ידיים כשנכנסים להתפלל.
המנורה האדומה דולקת – פרושו שלחם הקודש נמצא ב**טברנקולום**.
מציות יכולות להישמר לאורך זמן, וזה מקדש את החלל.

מבנה האתר

כנסיית המנזר בנויה מספינה בודדת, והיא צרה ומוארכת.
תקרתה הגבוהה נישאת על גבי קשתות שביניהן קמרונות צולבים, ומצבה מדורדר.
חלל הכנסייה חף מעיטורים כמעט לחלוטין, בהתאם לתקנון הנזירים **הטראפיסטים** המחייב צניעות והסתפקות במועט.
עובדה זו ממקדת את תשומת הלב אל פסל **מרים** האוחזת בידיה את **ישוע** התינוק, ומעניקה לו צלב.
הפסל הניצב בגומחה באפסיס שבצידה המזרחי של הכנסייה, הוזמן בשנת 1954 מפסל באיטליה ומשקלו 3 טונות.
עוד נראים באולם הכנסייה עוגב הניצב מימין לכניסה, וציון תחנות דרך הייסורים של ישו.
מחוץ לכנסייה, מעל דלת הכניסה אליה, קבועה **לונטה** שבה נראה ישו סועד עם שני תלמידיו באמאוס הסמוכה, לאחר קומו מן המתים.

בחצר המנזר מוצג אוסף ארכאולוגי ובו פריטים מאזור לטרון. בין הפריטים באוסף גלוסקמאות, שברי עמודים מעוטרים וכתובת קבר של חייל מהלגיון החמישי מקדוניקה.

פסל "איש באמונתו יחיה"

ליד הכניסה למנזר, בגן הנקרא "גן האחוה", נמצאת אנדרטה גבוהה מגולפת בעץ בצורת טוטם, והמכונה בשם "איש באמונתו יחיה". האנדרטה מציגה שלוש דמויות מהמאה ה-12, בני שלוש הדתות המייצגות לדעת אב המנזר, את הסובלנות. הפסל הוצב במקום בדצמבר 2006. הדמויות הן:

- **רש"י** - גדול מפרשי התנ"ך והתלמוד שדרש "ליכי נוטה אחרי המתירים לסלוח."
- **ברנאר מקלרבו** - אבי מסדר הטריפיסטים אשר למרות היותו בין התומכים במסעות הצלב, התנגד לפגיעה ביהודים ואמר כי "לפגוע ביהודים זה כמו לפגוע בבבת עיניו של ישוע."
- **צלאח א דין** - לאחר קרב קרני חיטין גילה נדיבות רבה ואיפשר לתושבי כל מבצר ועיר צלבנית שנכנעו, לעזובם בשלום.

כנסיית גבירתנו של ארון הברית

תצפית מזרחה

מעל אבו גוש – בית נקופה, מעליה – מרחב מבשרת, מצפונה מגדל תצפית יד אסא, מימין ירושלים, הקסטל החשוף. מימין לכביש – הקסטל ועין חמד. בדרום-מזרח – בית החולים הדסה עין כרם, מערבה לו קיבוץ צובה, עמק שורק, מעל – רכס אורה עמינדב ויד קנדי, מעבר להם דרומה עמק נחל רפאים, ואחריהם – הר גילה.

הכנסייה

נמצאת על גבעת אל-אזהר / דיר אלעזר. ייתכן ששם הגבעה הוא שיבוש שמו של אלעזר בן אבינדב. למסגד הישן קוראים מסגד אונייני –
 אולי עזרה ואולי קשור לאלעזר. נמצאו כאן שרידים מתקופת הבית הראשון – גרם מדרגות מאבנים שעולה לאבן גדולה – נראה כמו מזבח. **יאשיהו** היה האחרון שהזכיר את ארון הברית – במאה ה-7 לפנה"ס. סיפור זה קידש את המקום לנוצרים, ובתקופה הביזנטית, במאה ה-5, הוקמה כנסייה על הגבעה אשר ניזוקה בעת כיבוש הארץ בידי הפרסים בשנת 614 (בגלל פרסים או ערבים). באמצע המאה ה-7 הכנסייה שופצה, היא הייתה קטנה וצנועה מקודמתה, והיא חרבה סופית בראשית המאה ה-11 (1009), במצוותו של הח'ליף הפאטימי **אלחאכם באמר אללה**, נשארה בשימונה גם בתקופה הצלבנית, וקיומה נשכח. פרושו שאין רציפות בהנצחת השם. (בשנים 1141-1187 הקימו **ההוספיטלרים** את הכנסייה ממזרח לגבעה.)

במאה ה-14 הוקם בה מנזר, היום המנזר **בנדיקטיני**). בתחילת המאה ה-19 זיהה **אדוארד רובינסון** לראשונה את הגבעה כמקומה של הכנסייה הביזנטית.

בסוף המאה ה-19, **ג'וזפין רומב**, שלמדה תאולוגיה, דמות אנרגטית, פיתחה מערכת יחסים עם ערביי אבו גוש, וניסתה להתחקות אחרי הארון. היא התוודעה למשמעותה ההיסטורית של הגבעה, בה נותרו שרידי מבנים עתיקים והגבעה כונתה בפי תושבי הסביבה בכינוי "**ג'בל מוקדס**", היינו "ההר הקדוש".

חלק מהשטח נרכש בשנת 1903 תמורת סכום הגבוה יותר מפי ארבע מהסכום שקיבלה ג'וזפין מראש מסדר "האחיות סנט ג'וזף של ההתגלות" העולמי בצרפת, וסביב עובדה זו נרקמה מסורו בדבר נס שבמהלכו התרבו מטבעות הזהב.

אחרי שסגרה במשא ומתן על מחיר של 20,000 פרנק, היא מצאה בדיוק את הסכום שסיכמה. לאחר שפלאח סיפר לג'וזפין שנתקל בפסיפס, בשנת 1905 היא רכשה את כל השטח. כשהחלו לבנות את המנזר, כנסייה ובית החולים, התגלו שרידי הכנסייה הביזנטית, ואז קבעו שהכנסייה החדשה תיבנה על יסודות הביזנטית.

במלחמת העולם הראשונה גרשו התורכים את ג'וזפין, בהיותה נתינת ארץ אויב. ג'וזפין חזרה לאחר המלחמה, כאשר הבריטים כבשו את המקום.

הנזירה ג'וזפין נפטרה בשנת 1927 ונקברה תחילה בגן הכנסייה, אך לאחר מכן הועברו שרידיה אל החדר שמדרום לאפסיס.

המוטו של "**האחיות סנט ג'וזף של ההתגלות**" הוא סעד, בתי חולים, וכאן נבנה בית חולים. בית החולים שנבנה בשנת 1924 שימש ככזה גם בתקופת המנדט.

בשנת 1948 **חטיבת הראל** הפכה את המקום לבית חולים ומפקדה. בשלב מסוים הפך רק למנזר ולאכסניה לצלייניות. כיום באים לכאן בודדים, לא קבוצות. זה למעשה מנזר ובו קבוצה של נזירות שמתפעלות אותו.

הנזירות מטפלות בחולים. חלקן דוברות ערבית, מהאוכלוסייה הערבית-נוצרית המקומית. ככנסייה נערכים קונצרטים על בסיס קבוע.

הכנסייה הוקדשה למרים, ואחד התארים של מרים הוא: "**גבירתנו של ארון הברית**". **מרים**, אם **ישוע** נמשלת לארון הברית, ונשאה את ישוע המייצג את הברית החדשה **פרפיגורציה** – כל מושג בתנ"ך מקבל משמעות עמוקה אחרי בואו של ישוע.

ארון הברית, לוחות הברית – הם דברי אלוהים חיים. דרך הצווים אלוהים התגלה לישראל במעמד הר סיני. לפי הנצרות אין מקום לתנ"ך כברית ישנה.

יש לו משמעות כי נתן רמזים למה שקרה כשישוע בא. הישן מתגלה בחדש, והחדש חבוי בישן.

עבור הנוצרים, לארון היה מקום כל עוד התקיימה הברית בין היהודים כעם נבחר. אך כשהעורף אכזב את אלוהים, נכרתה ברית חדשה עם האנושות כולה, ברית שנחרתה בלב באמצעות מתווכים, שאחת מהם היא מרים (שאמרה): "**הַנְּנִי שִׁפְחָת אֲדֹנָי**", (לוקס א 38).

יוחנן – "**הַדְּבָר נְהִיָּה בְּשָׂר וְשָׁכַן בְּתוֹכֵנוּ**" (יוחנן א 14).

"הדבר" = **הלוגוס** = התבונה האלוהית בבריאה. דבר הוא דיבור ודיבר, לא רק משהו חומרי.

כשם **שהברית הישנה** הייתה בארון

הברית, **הברית החדשה** (ישוע) הייתה בתוך מרים.

כשמרים נשאה ברחמה את דבר האלוהים, היא הכילה בתוכה את מה שהיה בעבר בתוך ארון הברית, שאחסן את לוחות הברית.

הגוף של מרים הפך להיות ארון הברית ומה שהיה בתוכה הוא למעשה לוחות הברית.

מה שבעבר היה חרוט בלוחות הברית, חרוט בבשרה של מרים.

מריה היא הפטרון של "האחיות סנט ג'וזף של ההתגלות".

בשנת 1931 הוצב על גג המבנה פסל המדונה והילד.

מריה עומדת על ארון הברית, מריה וישוע מחזיקים את הברית החדשה, ויורשים את – עומדים

על – הברית הישנה. על הארון – כרובים.

המנזר הבנדיקטיני באבו גוש הוא מנזר בנדיקטיני מהזרם **האוליביטי** השוכן במרכז הכפר אבו גוש, והוא ידוע בעיקר בזכות "**כנסיית מריה הקדושה של התחייה**" הצלבנית שבו ואשר בה שרידי פרסקאות מהמאה ה-12.

הכנסייה הצלבנית הבנדיקטינית באבו גוש

הכנסייה הוקמה מעל מעיין הנובע עד היום בקריפטה שלה, ומאוחר יותר נוסד במקום גם מנזר, אשר פעל עד סוף המאה ה-15. בתחילת המאה ה-20 חודש היישוב הבנדיקטיני במקום, הכנסייה שופצה והוקמו מבני המנזר.

כנסיית התחייה מוקדשת להתגלותו של ישוע בפני שני שליחיו **באמאוס**, לאחר שקם לתחייה. היא שוכנת בליבו של מתחם המנזר, והכניסה אליה היא דרך דלת ברזל בחזיתה הצפונית. במבנה שלוש **ספינות**, והאמצעית שבניהן גבוהה יותר ומסתיימת באפסיס בצידה המזרחי. באפסיס חלון בודד וניצב בו מזבח עשוי אבן לבנה שהובאה מבית לחם. מספר חלונות קבועים בחלקה העליון של הספינה האמצעית, ופתחים ממוסכים קבועים בקירות הספינות הצדדיות.

אופיים של החלונות ומספרם גורמים לכך שחלל הכנסייה חשוך למדי. תקרת הספינה האמצעית עשויה בצורת קמרון צולב. האפסיס, קירות הכנסייה ועמודיה, מעוטרים בפרסקאות שלמרות שהוזמנו על ידי הצלבנים הקתולים, הם צויירו בידי אומנים יוונים בסגנון **אורתודוקסי ביזנטי**. למרות עבודות השימור והשיפוץ, השתמרו הפרסקאות רק בחלקם, ולעתים באיכות ירודה. פרצופיהן של הדמויות נמחקו במזיד, ככל הנראה בידי מוסלמים.

זיהוי האתר

תל קריית יערים, המכונה בערבית בשם "דיר אל-אזהאר", זוהה החל בתקופה הביזנטית עם **קריית יערים** העתיקה, אליה הובא ארון הברית לאחר ששוחרר משבי הפלשתים:

וַיִּשְׁלְחוּ, מִלְאָכִים, אֶל-יֹשְׁבֵי קְרִית-יְעָרִים, לֵאמֹר: הֲשָׁבוּ פְלִשְׁתִּים, אֶת-אָרוֹן יְהוָה--רְדוּ, הַעֲלוּ אֹתוֹ אֵלֵיכֶם; וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי קְרִית יְעָרִים, וַיַּעֲלוּ אֶת-אָרוֹן יְהוָה, וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ, אֶל-בֵּית אַבְיָנָדָב בַּגִּבְעָה; וְאֶת-אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְשׁוֹ, לִשְׁמֹר אֶת-אָרוֹן יְהוָה; וַיְהִי, מִיּוֹם שָׁבַת הָאָרוֹן בְּקְרִית יְעָרִים, וַיָּרְבוּ הַיָּמִים, וַיְהִיו עֲשָׂרִים שָׁנָה; וַיִּנְהָוּ כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל, אַחֲרֵי יְהוָה"

היסטוריה

ב 1141-עבר האזור לידי **ההוספיטלרים**, ואלה הקימו את הכנסייה הצלבנית שבמנזר במרחק של כ-400 מטר ממזרח לתל קריית יערים. הם השתמשו בה עד תבוסתם לסלאח א-דין ב 1187-מקובל שבשנת 1392 או בסמוך לה, התחדש היישוב הנוצרי במקום, וה**פרנציסקנים** הקימו מנזר סביב הכנסייה. הנוכחות הנוצרית במקום פסקה בסוף המאה ה-15.

<p>לפי אחת הגרסאות פרעו תושבי הכפר המוסלמיים בניזרים והרסו את המנזר, אך קיים ספק באשר לאמיתותה של גרסה זו. עם זאת שהיישוב הנזירי באבו גוש אכן פסק, המבנים המשיכו ושימשו אך ורק כתחנת מעבר לצליינים בדרכם לירושלים. החל במאה ה-16 החל נוהג זיהויו של אבו גוש עם ענתות, עיר הולדתו של ירמיהו, והכנסייה כונתה על שמו. מסורת זו שדחקה את גרסת אמאוס, נדחתה בתורה באופן סופי במאה ה-19, וכיום מקובל זיהויו של אבו גוש עם קריית יערים המקראית.</p>	
<p>מנזר יוחנן במדבר (זיר אל-חביס - "מנזר ההתבודדות") הוא מנזר השוכן על צלע המצוק הדרום-מזרחי של נחל שורק. הוא ממוקם מתחת לבתי מושב אבן ספיר וצופה אל הסטף. המנזר קרוי על שמו של יוחנן המטביל, שנולד בעין כרם, והחל את התבודדותו במקום זה, קודם שירד אל מדבר יהודה. במנזר מתגוררים כיום מספר נזירים פרנציסקנים.</p> <p>היסטוריה המבנה הניצב כיום באתר הוקם בשנת 1922 על ידי נזירים פרנציסקנים קתולים. במאה ה-6 נבנה באתר מנזר ששוקם והורחב בתקופה הצלבנית. על פי אחת הטענות, הוקם המנזר באזור בו נהג הקדוש להתבודד בטרם עבר להתגורר במדבר. על פי גרסה אחרת, מציינת הכנסייה את פעילות ההטבלה של יוחנן בנהר הירדן ופעילותו בקרב הקהילה המדברית של האיסיים. על פי ההשערה, הוקמה הכנסייה בסמוך לעין כרם ולכנסיית יוחנן בהרים, המנציחה את מקום הולדתו של יוחנן. בנוסף לכך, הקמת מנזר במדבר ממש לא התאפשרה באותה עת בשל בעיה לאבטחו. במשך שנים הוחזק המנזר על ידי נזירים בודדים שנשלחו ממנזר יוחנן בהרים שבעין כרם. במהלך שנות ה-60 של המאה ה-20 נינטש המנזר לחלוטין וננעל על מנעול ובריה. עד שנת 2001 נשכר המקום על ידי נוצרים יוונים קתולים אך הם אולצו לעזבו לאחר מאבק משפטי, ואת מקומם תפסו בעלי המקום מהמסדר הפרנציסקני.</p> <p>כנסיית המנזר שוכנת מעל מוצאו של מעיין עין אל ח'ביס, ומעליה כיפה ופעמון. פרוזדור מוביל אל הכנסייה ומימין לכניסה אליו ציור בו נראית דמותו של יוחנן המטביל. הפרוזדור מוביל אל חדר מעבר, ובו ספסל עץ מעוטר וחלונות צבועים. הכנסייה עצמה קטנה למדי והיא שוכנת בחדר מוארך שתקרתו עשויה מקמרון צולב. היא נשלטת בגווני חום, צהוב וקרם, ומוארת באור יום על ידי שורה של חלונות קטנים</p>	<p>מנזר יוחנן במדבר</p>

<p>הצופים אל נחל שורק. על קירותיה תלויים 14 צלבים המעוטרים בכתרי קוצים, והם מסומנים עם כיוון השעון בספרות רומיות, ומסמלים את הפסיון של ישו ואת 14 תחנות הייסורים. המזבח בצידו המזרחי של האולם עשוי עץ ומעוטר בצלב ירושלים. מאחוריו ציור של ישו האוחז בידו השמאלית בספר ובו כיתוב בעברית לאמור: "אנוכי הנני הדרך והאמת והחיים." על הקיר הדרומי (מימין למזבח), ציור של יוחנן המטביל כשהוא אוחז בידו הימנית בקלף, ועליו רשומים בעברית פסוקים 29 סיפא ו-34 מפרק א' בבשורה על-פי יוחנן: "הִנֵּה שָׁה הָאֱלֹהִים הַנִּשְׂא חֲטָאת הָעוֹלָם; וְאֲנִי כִּי אֵיתִי נֹאֲעִידָה כִּי זֶה הוּא בְּן־הָאֱלֹהִים."</p> <p>המעין ומערת המחבוא סמוך למנזר, בגובה 550 מטר מעל פני הים, נובע מעיין עין אל חביס. המים בוקעים מתוך סלעים בתצורת שורק ומגיחים מנקבה קצרה מתחת לכנסייה. הם זורמים אל בריכת נוי מתומנת, ששמונה צלעותיה מסמלות בפטיסטריום. הבריכה שבמרכז מזורקה קטנה, צופה אל נחל שורק ואל הסטף, היא מוקפת בצמחים ושוחים בה דגי נוי. מהבריכה מוזרמים המים אל בריכה אגירה וממנה אל חלקות הירק המעובדות על ידי הנזירים. מעל הבריכה חצובה בסלע מערה קטנה שבה על פי אחת המסורות הסתירה אלישבע את יוחנן מפני חייליו של הורדוס. על פי הברית החדשה, שמע המלך הורדוס מאסטרולוגים כי ייוולד ביהודה מושיע ליהודים. בעקבות כך ציווה המלך להמית את כל הבנים הרכים, דבר שהביא את אלישבע ההרה לנוס אל ההרים ולהסתתר. גם לאחר שילדה את יוחנן המשיכה אלישבע להתחבא בהרים, עד שיום אחד גילו אותה החיילים וביקשו להמית את בנה. היא ברחזה מפניהם, וכשהגיעה למבוי סתום צעקה אל הסלע: "הו הר! קבל את האם והילד!". אז פתח ההר את פיו והסתיר אותה ואת יוחנן בתוכו. במערה מזבח שמעליו ציור של אלישבע ויוחנן המטביל. על המזבח עצמו נראה שה האלוהים המייצג את הצלוב. במערה מספר שטיחים ושרפרפים, ומחוצה לה פסל קטן המתאר את הטבלת ישו ותבליט מתכת ובו נראה סמל המסדר הפרנציסקני.</p> <p>ייצור תמד הנזירים עוסקים, בין היתר, בהכנת תמד, משקה אלכוהולי מסורתי, המכיל 400 גרם דבש ו-12 אחוז אלכוהול בכל ליטר של משקה. המשקה תוסס בחבית עץ במשך שנה. את הדבש רודים בכוורות של המנזר ומי המעיין משמשים גם הם בתהליך הייצור.</p>	
<p>מעין מרים הוא מעיין שכבה הפורץ במעבר בין שכבות של דולומיט לחוואר. בתקופת בית שני הגבירו את הנביעה ידי חציבת נקבה לכיוון המים והתקבל מעיין נקבה. המעין היה מקום מפגש לאנשי הכפר כבר מימי המקרא.</p>	<p>מעין מרים</p>

שם פגש **משה את צפורה** ושם פגש **אליעזר** את **רבקה** ושם נפגשו נשות הכפר ורכלו מאז ועד המאה ה-20, כשהגיעו מים זורמים לבתים. המעיין נקרא מעיין מרים כמו גם המעיין בנצרת. מסורות נוצריות מספרות כי הפגישה בין **מרים לאלישבע** התקיימה ליד המעיין וגם הבשורה למרים נתנה לה ליד המעיין.

ליד המעיין נמצאו שני קברים כנעניים מתקופת הברונזה התיכונה, וסביבם אתרי פולחן. כך שהישוב במקום הוא ישוב קדום בקרבת מקור מים והטראסות על מורדות ההרים מלמדות על החקלאות שהתפתחה באיזור, כבר בתקופות קדומות ביותר.

המעיין נובע למרגלותיו של הר המתנשא לגובה של 839 מ'. ביוונית קראו לו "**אוריני**" שמשמעותו הררי, בלטינית – **מונטנה** ובעברית הוא נקרא **הר אורה**, לאחר שבשנות ה-50 חיפשה וועדת השמות שם שצלילו דומה, **זאב וילנאי** בחר את השם בהשראת מגילת אסתר "**אורה ושמחה**" המשמר את השם **אוריני**. המושב אורה יושב על ההר.

המסגד

המינרט של המסגד – עד לשנת 1948 עין כרם הייתה כפר מוסלמי, של מוסלמים שהגיעו במאה ה-16 מ**מגרב**. במקום ישבו גם נוצרים. כל בתי האבן הם של ערבים. המינרט הוא שריד של הכפר המוסלמי. המסגד נמצא על המים – השליטה על מקור המים, כאן כנראה ישב האחראי על חלוקת המים, סמכויות השלטון. בית השייח נמצא בעליה מדרום-מערב ליד עץ התות. דומה לנצרת שבה כנסיית הבשורה האורתודוקסית נמצאת על מעיין מרים. במלחמת העצמאות התמקמו כוחותיו של **עבד אלקאדר חוסייני** בעין כרם, ומכאן יצאו גם לקסטל. ב-7-8 באפריל 1948 תקפו כוחות **הפלמ"ח** את הקסטל, ויום אח"כ – את **דיר יאסין**. תושבי עין כרם הבריחו את הנשים לכיוון בית ג'אלה ובית לחם. אלה שנותרו התמודדו עם פלוגת "**יונתן**" של הגדנ"ע. את העולים בעליות של שנות ה-50 של המאה ה-20 הושיבו בבתי האבן הנטושים.

כנסיית הביקור היא כנסייה הנמצאת בשכונת עין כרם בירושלים.

כנסיית הביקור

הכנסייה מוקדשת לביקור המתואר בבשורה על פי לוקאס – ביקורה של מרים, אם ישו אצל אלישבע, אם יוחנן המטביל, כששתיהן היו הרות.

הביקור מתואר בלוקס פרק א':

"39 בַּיָּמִים הָהֵם קָמָה מְרִיָּם וּמְהֵרָה לָלֶכֶת אֶל אֲזוּר הַהֵר, אֶל אַחַת מֵעַרְי יְהוּדָה. 40 הִיא נִכְנָסָה לְבֵית זְכַרְיָה וּבָרְכָה אֶת אֱלִישֶׁבַע.

41 וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר שָׁמְעָה אֱלִישֶׁבַע אֶת בְּרִפְת מְרִיָּם, רָקַד הַיֶּלֶד בְּבֶטְנָהּ; אֱלִישֶׁבַע נִתְמַלְאָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ 42 וְקָרְאָה בְּקוֹל גָּדוֹל: "בְּרוּכָה אַתָּה בְּנָשִׁים וּבְרוּךְ פְּרִי בֶטְנֶךָ. 43 וּמַאֲיֵן לִי זֹאת, שָׂאֵם אֲדוֹנִי בָּאָה אֵלַי? 44 כִּי הִנֵּה, כַּאֲשֶׁר קוֹל בְּרִכְתְּךָ בָּא בְּאָזְנִי, רָקַד הַיֶּלֶד מִשְׂמִחָה בְּבֶטְנִי.

45 אֲשֶׁרִי זֹו שֶׁהֶאֱמִינָה כִּי יִתְקַיְּמוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נֶאֱמְרוּ לָהּ מֵאֵת אֱלֹהִים. 46 אַז אָמְרָה מְרִיָּם: "תְּרוּמָם נִפְשֵׁי אֶת אֲדוֹנִי 47 וְתִגַּל רוּחִי בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל 48 כִּי רָאָה בְּעֵינַי אֲמַתּוֹ. הִנֵּה 'אֲשֶׁרִי' יֹאמְרוּ מֵעַתָּה וּלְדוֹר דוֹרִים.

49 כִּי גְדוּלוֹת עֲשָׂה בִּי שְׂדֵי, קְדוֹשׁ שְׂמוֹ 50 וְחֶסֶד יְהוָה מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו. 51 עֲשָׂה חַיִל בְּזִרְעוֹ פִּזְרָת אֲשֶׁר מְחַשְׁבוֹת גְּאוּנָה בְּלִבָּם. 52 שְׁלִיטִים הוֹרִיד מֵעַל כְּסֻאוֹתָם וּשְׁפָלִים שָׂם לְמָרוֹם. 53 נִפְשוֹת רַעֲבִים מְלֵא טוֹב וְעַשִׁירִים שֶׁלַח רִיקָם. 54 תִּמְדָּה בְּיִשְׂרָאֵל עֲבָדוֹ זָכַר יְהוָה רַחֲמָיו 55 – כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֶל אַבּוֹתֵינוּ – אֶת אֲבָרְהָם וְאֶת זִרְעוֹ עַד עוֹלָם." 56 וּמְרִיָּם נִשְׁאַרָה אֶצֶל אֱלִישֶׁבַע כַּשְׁלוֹשָׁה חֳדָשִׁים וְאַחֲרַי כֵּן חָזְרָה לְבֵיתָהּ."

הכנסייה ניצבת במקום בו עמד בית הקיץ של זכריה ואלישבע, הוריו של יוחנן. כמו כן, על פי האמונה הנוצרית, בכנסייה ניצבת האבן שעל פי המסורת הסתירה את אלישבע ואת יוחנן התינוק, בזמן טבח התמימים, כאשר חיפשו אותו חייליו של הורדוס על פי פקודתו להרוג את כל הילדים מתחת לגיל שנתיים שנולדו בבית לחם ובסביבתה.

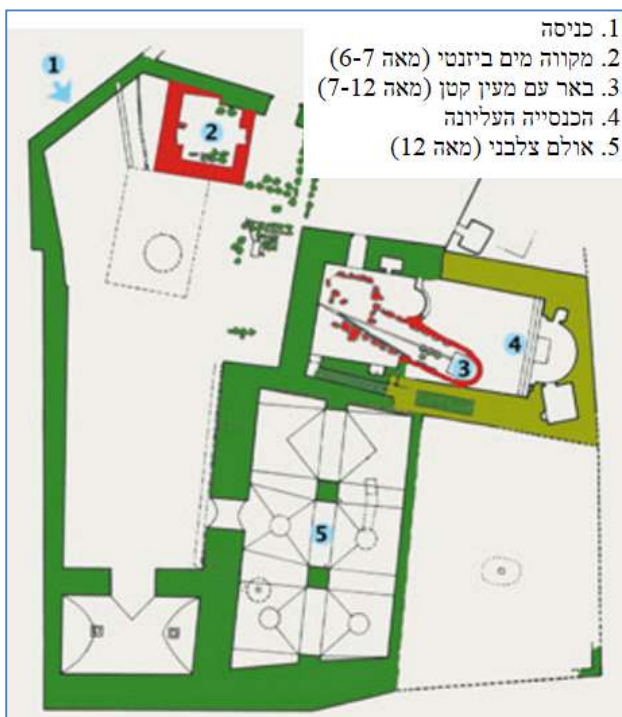

השטח נרכש על ידי המסדר **הפרנציסקני הקתולי** בשנת 1679 מתוך כוונה להקים מחדש באתר כנסייה, אולם המימון לבניית הכנסייה וההיתר לשיקומה הושג רק באמצע המאה ה-19, בעקבות לחץ של מעצמות אירופה על השלטון העות'מאני.

מתחם הכנסייה מוקף משלושת עבריו במתחם **מנזר גורני**, המכונה גם "**המוסקוביה**" (שאת בנייתה בשנת 1911 יזמה הנסיכה **אליזבת**, אשתו של סרגיי רומנוב, המושל של מוסקבה ודודו של הצאר האחרון).

השטח נרכש על ידי **המסדר הפרנציסקני הקתולי** בשנת 1679 מתוך כוונה להקים מחדש באתר כנסייה, אולם המימון לבניית הכנסייה וההיתר לשיקומה הושג רק באמצע המאה ה-19, בעקבות לחץ של מעצמות אירופה על השלטון העות'מאני.

עיני כרם

שייכת מוניציפלית לירושלים. בעבר, עין כרם היה כפר שעמד בפני עצמו, ולא היה חלק מירושלים. השרידים הראשונים במקום מזוהים עם תקופת הברונזה – ראשית התקופה האורבנית, מהפכת העיור. בעין כרם נמצאו שרידי יישוב ושרידי חקלאות קדומה מתקופת הברונזה הקדומה. מכאן שביישוב עסקו בחקלאות הררית. בינינו לסטף מפריד נחל שורק, נחל גדול שמנקז את האזור. הסטף נמצא **בהר חרת**, ואנחנו על **הר אורה**. **נחל שורק** זורם בין הר חרת להר אורה.

העולם הנוצרי סיפק עדויות ארכאולוגיות להתיישבות בתקופת הברזל II – תקופת המלוכה. בספרות הכתובה על תקופת הברזל, התקופה הישראלית – התנ"ך – לא מופיע השם "**עין כרם**" אלא "**בית הכרם**" (ירמיהו ו א, נחמיה ג יד). ירמיהו ונחמיה מתייחסים למקום במרחב יהודה. זיהוי אלטרנטיבי ל"בית הכרם" – לדעת יוחנן אהרוני, עודד ליפשיץ ועוד – הוא **ברמת רחל** מדרום לירושלים.

<p>בתקופת הבית השני התחילה שיבת ציון, בהנהגת נחמיה, והחזרה הייתה אל "בית הכרם". לפי המשנה, בימי הבית השני הובאו מבית הכרם האבנים לבניית המזבח שעמד בבית המקדש (מסכת מידות ג ד).</p> <p>לכן יוחנן אהרוני מאמין שבית הכרם הייתה ברמת רחל שהיא קרובה יותר, ונמצאו שם עדויות לחציבה.</p> <p>מקור נוסף מתקופת הבית השני הוא הברית החדשה, משלהי הבית השני, המאה ה-1 לספירה. בעין כרם נמצאו שרידים מהתקופה ההלניסטית, הרומית המוקדמת והרומית המאוחרת – היה כאן רצף של התיישבות.</p> <p>בעין כרם יש שתי כנסיות מהתקופה הביזנטית, אבל אין וודאות שהן הנציחו את סיפור יוחנן המטביל מהברית החדשה.</p> <p>בפעם הראשונה שמזהים את עין כרם כמקום שבו פעל יוחנן המטביל היא במאה ה-6 לספירה, לא יאוחר מ-530, ממכתבי תאודוסיוס, שלא ברור אם היה צליין ועלה לרגל, אך סיפק תיאורים גאוגרפיים.</p> <p>הוא כתב שהמקום שבו התרחשו סיפורי יוחנן המטביל מרוחק 5 מילין מירושלים = כ-7.5 ק"מ אך לא מציין מאיזה צד. לכן זהו רמז, אך לא זיהוי ודאי.</p> <p>רק במאה ה-9 היה זיהוי מדויק, מכתבים ששרדו בשפה הגאורגית, כתבים שעוסקים בלוח השנ הנוצרי – לְקַצִּיּוֹנָר, ובהם כתוב שעין כרם הוא המקום שבו גרה אלישבע.</p> <p>בתקופה הצלבנית, עין כרם זוהתה כמקום שבו התרחשו האירועים הכתובים בברית החדשה, ובעין כרם נמצאו שרידים של כנסיות צלבניות.</p> <p>בטקסט מהמאה ה-14 כתב הנזיר מַפְרוֹג'יה שבית זכריה נמצא בהרי יהודה, והוא מזכיר שתי כנסיות שביניהן מפריד מעיין.</p> <p>המוסלמים ניצלו את המרחב הבנוי לצרכיהם, למשל כאורוות וכבנייני מנהל. הבניינים שבהם השתמשו המוסלמים נשתמרו, האחרים – נהרסו. הממלוכים איפשרו לנוצרים להגיע למקום, ולכן הכנסיות מזוהות. שתי הכנסיות בעין כרם:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. כנסיית הביקור, שבו אלישבע בורכה ע"י מרים המבורכת. המסורת התקבעה כבר במאה ה-14: <ul style="list-style-type: none"> • אירוע אוונגלי מלוקס – הביקור של מרים אצל קרובתה אלישבע, ב"אחת מערי יהודה" (לוקס א 39). • אירוע שאינו מוזכר בברית החדשה אלא בספרות חיצונית (אפוקריט הפרוטואוונגליון של יעקב מהמאה ה-2 לספירה, שעושה השלמת פערים מהברית החדשה – הוא סיפור הצלתו של יוחנן המטביל מפנ "טבח התמימים".   <p>התיאור של הצלת ישוע כשהוריו ירדו איתו למצרים מתואר בברית החדשה.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. כנסיית יוחנן בהרים שבה יוחנן נולד, בלב עין כרם. <p>לאורך ההיסטוריה ניסו להסביר למה יש שני מקומות, האחד לביקור והשני ללידה. אולי למשפחתו של יוחנן, שהיו כוהנים ולכן אולי עשירים, היו שני בתים: הם גרו דרך קבע במקום שבו נולד, ואילו בית הקיץ שלהם היה כאן, במעלה הר אורה, במקום בו נמצאת כנסיית הביקור.</p> <p>אמנם בתקופה הממלוכית, במאה ה-14, איפשרו לנוצרים להגיע לאזור, אך הכנסיות לא נשמרו ככנסיות.</p> <p>כנסיית הביקור חרבה במהלך הזמן. כנסיית יוחנן בהרים נשמרה, אך שימשה כאורווה.</p>

<p>הפרנסיסקנים הגיעו לארץ הקודש במאה ה-14 (בשנת 1342) כדי לרכוש אדמות ואתרים. הפרנסיסקנים נקראו משמורת ארץ הקודש: Custodia = שמירה, משמורת שמפקידים בידי מישוהו; Terrae = אדמה; Sanctae = קודש.</p> <p>הפרנסיסקנים הופקדו על הנכסים הדתיים של הוותיקן בארץ הקודש, כיוון שאז לא היו קתולים בארץ.</p> <p>המרכז של הפרנסיסקנים נקרא Christian Information Center = CIC. במאה ה-17 (בשנת 1679) רכשו הפרנסיסקנים את כנסיית הביקור וכנסיית יוחנן בהרים, אך עדיין לא שיקמו אותן.</p> <p>במאה ה-19, עם צמיחת הבנייה, האימפריה העות'מאנית הייתה מחויבת לעזור לבריטים (בתמורה לסיוע של צרפת ובריטניה לעות'מאנים במלחמת קרים, בה העות'מאנים לחמו ברוסים).</p> <p>ל-CIC הייתה זכות על הקרקע, מקביל לרכישה בטאבו, והם החלו בבנייה מסוף המאה ה-19 ולאורך המאה ה-20.</p> <p>בשנת 1955 נחנכה הכנסייה הנוכחית, האדריכל היה אנטוניו ברלוצי. הפרנסיסקנים ערכו חפירות ארכאולוגיות לפני הבנייה, כדי להוכיח רצף של קדושה במקום (בכפר נחום ובנצרת הגיעו עד לשכבה של ימי ישוע. שכבה על שכבה יוצרת רצף של קדושה). בכנסיית הביקור מצאו עדויות לשרידים מהתקופה ההלניסטית: מאגרי מים – בור או באר, כלים, חרסים, עדות לפעילות חקלאית, ומתקן מים שאולי שימש כמאגר לחקלאות הררית. השרידים כאן הם מהתקופה הרומית הקדומה (ההרודיאנית), ואח"כ הביזנטית.</p> <p>נמצא מסדרון מהתקופה הביזנטית – מעיד על בנייה, ככל הנראה שימש לצרכי פולחן. שרידים מובהקים מהתקופה הצלבנית: מגדל הפעמונים בגזרה מרובעת, הצריח מצופה מתכת בצבע ירקרק בגלל הקורוזיה של הנחושת.</p> <p>בבסיס המגדל אבנים מתקופות שונות. למעלה – בנייה מהמאה ה-20, והנדבכים מהתקופה הצלבנית. גם במבוא לכנסייה – בפורטיקו – יש המשך של קיר צלבני.</p> <p>הגאונות של ברלוצי הייתה להחיות את הטקסט באמצעות המבנה. התכנון האדריכלי והעיטורים בפנים ממחישים את ההתרחשות ההיסטורית. ברלוצי התחיל את השיפוץ בסוף שנות ה-30 של המאה ה-20, שהסתיים בשנת 1955. באמצע התקופה הייתה מלחמת העולם השנייה, הבריטים הגלו אנשים שנחשדו בנאציזם, ולכן הבנייה הופסקה.</p> <p>לוקס, המכונה "האוונגליסט של הנשים", נוטה לספר את הסיפורים המשפחתיים: אמא, ילדים, יחסים בין קרובי משפחה. אוונגליון = הבשורה הטובה.</p>	
<p>כנסיית יוחנן בהרים היא כנסייה קתולית השוכנת במעלה הגבעה בצפונה של שכונת עין כרם שבירושלים.</p> <p>הכנסייה מכונה "יוחנן בהרים" על מנת להבדילה מ"מנזר יוחנן במדבר" ונקראת על שמו של יוחנן המטביל, אשר על פי המסורת הנוצרית נולד במבנה שהיה ממוקם במקום בו נבנתה הכנסייה.</p> <p>תצפית דרומה ומערבה מדרום הר אורה, ובו החרוט הירקרק של כנסיית הביקור.</p>	<p>כנסיית יוחנן בהרים</p>

משמאל לכנסיית הביקור מבני הרעפים – **הגורני**, המנזר הרוסי. במעלה, כנסיית בצלי הזהב, "כנסיית כל הקדושים" של הרוסים **הפרובוסלבים**. מתחת לכנסייה הרוסית חרוט שחור – שייך למנזר הרוסי. בראש ההר אנטנות – בסיס צבאי. בשנות ה-30 של המאה ה-20 בנתה שם **מיס קרי** היכל שהקדישה לכל הדתות. בשלב מסוים היא עזבה את הארץ. כיום לא ניתן להיכנס לשם. המקום תועד ע"י המועצה לשימור אתרים ומבנים. ממערב – בית החולים הדסה.

רקע ארכאולוגי

הפרנססקנים חפרו כאן ומצאו רצף של מבנים ברורים ומזוהים לאורך ההיסטוריה. במבט מזרחה – רואים בחלק התחתון של המבנה חלונות מסורגים. שם נמצאים שרידים מהתקופות הקדומות, שרידי מבנים ומתקנים. השרידים נמצאו גם מתחת לריצוף שבחצר, גם בור המים – שנבנה מעל לבור הקדום, ועד לקיו שמצפון.

מסביב למרחב הקדום קובעו סימונים: על הקירות שמסביב לחצר קבועים לוחות אפורים, בגובה של כמטר מהריצוף, וסימון שמתלווה לכל לוח על הריצוף בקרבתו. הם מסמנים מה מצאו והיכן. במרחב הקדום נמצאו שרידים מתקופת הבית השני. להשערת החופרים, הקדום ביותר הוא בור מים הרודיאני. **תמר הירדני** זיהתה אותו כמקווה, לפי מדרגות שהובילו אליו.

הזיהוי מוכיח שישבו כאן יהודים, אולי ישבה כאן משפחת כהונה (**זכריה** היה כהן). מתקופת חורבן בית שני – נמצא כאן מקדש פגני מהמאה ה-2, מימי הדריאנוס, שמשתרע על כ השטח הקדום, ובו נמצא פסל של **ונוס/אפרודיטה**, שמוכיח שהיה כאן פולחן פגני (מאחורי החלונות המסורגים נמצא העתק של הפסל, הפסל המקורי נמצא במוזיאון רוקפלר). בתקופה הביזנטית נבנו כנסיות, שתי קפלות נפרדות (בצבע אדום בתרשים שלהלן). אחרי גרם המדרגות בכניסה ישנו סורג, וממנו ניתן לראות פסיפס, שהוא שריד של הקפלה הביזנטית הצפונית.

בפסיפס של הקפלה הצפונית ישנה כתובת: "**שלום למרטירים של האל**", שמזכיר את **טבח התמימים**, שהיו מרטירים בלא ידיעתם.

הקפלה הדרומית נמצאת בשטח שמאחורי החלונות המסורגים. בתקופה הביזנטית לא הנציחו בכנסייה זו את יוחנן.

בקריפטה

הבסיליקה המודרנית נשענת על צלבנית. בקריפטה – התקרה היא סלע אמ.

מזרחה – מזבח כמו בכנסיית המולד, ומתחתיו תבליט שיש עם קרניים כמו של שמש, ובה טבעו שיש ועליה כתוב: "פה נולד המבשר של האל".
פרודרומוס = "הרץ לפני" ביוונית. זהו ציון מקום הולדתו של יוחנן המטביל.
 בכנסייה הצלבנית והמודרנית ריכזו את עיקרי הביוגרפיה של יוחנן המטביל בתבליטי השיש.
 מתחת למזבח, במרכז – סצנת הביקור, **יוחנן ברחמה של אלישבע**.
 משמאל – לידת **יוחנן** – הזיהוי לפי זה שהיא מתרחשת בבית, יש מיטה, נראה שהבית של עשירים.
 מימין – אשה מחזיקה על מגש ראש – ראשו של יוחנן, שנערף במבצר **מכוור** בעבר הירדן.
האישה המחזיקה במגש היא סלומה (שלומית)

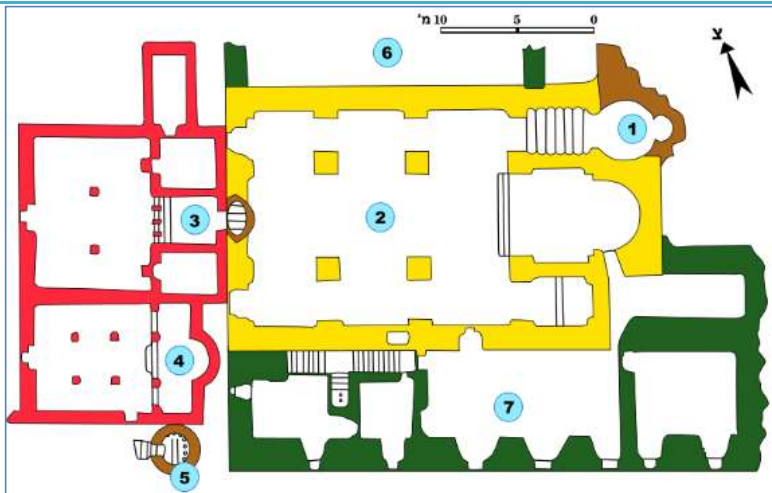
מעל למזבח – ברית המילה של יוחנן המטביל.

"59 ביום השמיני באו למול את הילד וקראו לו זכריה, כשם אביו. 60 אף אמו הגיבה ואמרה: "לא! יוחנן הוא וקרא." 61 אמרו לה: "אין איש במשפחתך אשר נקרא בשם הזה", 62 ורמזו לאביו כדן לדעת איזה שם ירצה כי יקרא. 63 זכריה בקש לוח וכתב עליו "יוחנן שמו". (לוקס א 53-59).

בציור זכריה כותב על לוח את השם **יוחנן** – האטריבוט של **זכריה** בברית המילה של **יוחנן**. ברקע אשה שילדה ולא נמצאת באירוע.
 ישנה קדושה עם גלימה אדומה ומעליה גלימה כחולה – זו מרים, שנשארה כאן שלושה חודשים, ולכן סביר להניח שהייתה בברית המילה.
 הגלימות של אלישבע הן בצבעים מהטבע: ירוק, וצהוב-חום.
 על הקשת בכניסה למערה מופיעה תפילת בנדיקטוס – תפילת זכריה כשהודה לאלוהים על הולדת הבן.

תפילת האימהות היא **המגניפיקט** (ואותה צלייניות נוהגות לברך).
 תפילת האבות היא **הבנדיקטוס** (ואותה צליינים גברים מברכים).

ארכאולוגיה

בשנת 2004 זיהתה **תמר הירדני**, חוקרת מטעם יד בן צבי, מקווה טהרה מימי בית המקדש השני בין יסודות הכנסייה (5). המקווה התגלה במהלך החפירות

בתרשים שלעיל:

1. בצבע חום – מערת הלידה של יוחנן המטביל
2. בצבע צהוב – הכנסייה במאות ה-11 וה-12 והבסיליקה המודרנית
3. בצבע אדום – קפלת המרטירים עם כתובת וקברים (המאה ה-5)
4. בצבע אדום – הקפלה הדרומית (המאה ה-8);
5. בצבע חום – מקווה (המאה ה-1)
6. בצבע ירוק – אולמות הצלבנים (המאה ה-12)
7. בצבע ירוק – אולמות הצלבנים (המאה ה-12)

הארכאולוגיות שנערכו בשנות ה-40 של המאה ה-20, אולם מאחר שהחוקרים לא היו בקיאים במנהגי היהדות, לא זיהו אותו נכונה ושיערו כי מדובר בבור מים מתקופת המלך הורדוס (כך מופיע עדיין על כיתוב המתכת בחצר הכנסייה Herodian cistern -).

גילוי המקווה מלמד על נוכחות יהודית בעין כרם, במקום בו שכנה הכנסייה בימי בית שני, וייתכן כי יש למצוא בכך חיזוק לטענה כי מוצאו של יוחנן בעין כרם.

בנוסף, באתר הכנסייה נמצאו מתקנים חקלאיים מתקופת בית שני כגון בתי בד, גתות ובורות מים, ובין המתקנים הללו נתגלה גם מקווה טהרה המלמד כי בימי בית שני התגוררו במקום יהודים.

שרידים רומיים

באתר נמצאו גם פסל קטן של **ונוס** ושברי פסל נוסף, **אולי של אדוניס**. ייתכן כי הדבר מצביע על מקדש רומי שהיה במקום או לפחות על קיום פולחן פגאני.

שרידים ביזנטיים

בתקופה הביזנטית נבנתה באתר כנסייה, אולם היא כנראה לא נבנתה בעקבות זיהוי האתר עם לידתו של יוחנן.

בפעם הראשונה נקשר הכפר עין כרם עם **אלישבע** בקובץ דרשות ירושלים, כנראה מהמאה ה-8, ומאוחר יותר בלוח שנה גיאורגי, **סיניתיקוס** 34, מהמאה ה-10.

כמו כן, באתר מראים מספר קברים ביזנטיים, אחד מהם בתוך הכנסייה עצמה.

שרידי הכנסייה הביזנטית כוללים את הקפלה הדרומית (נקראת כך כיוון שהיא נמצאת דרומית לקפלת המרטירים) שנתגלתה בין השנים 1941-1942.

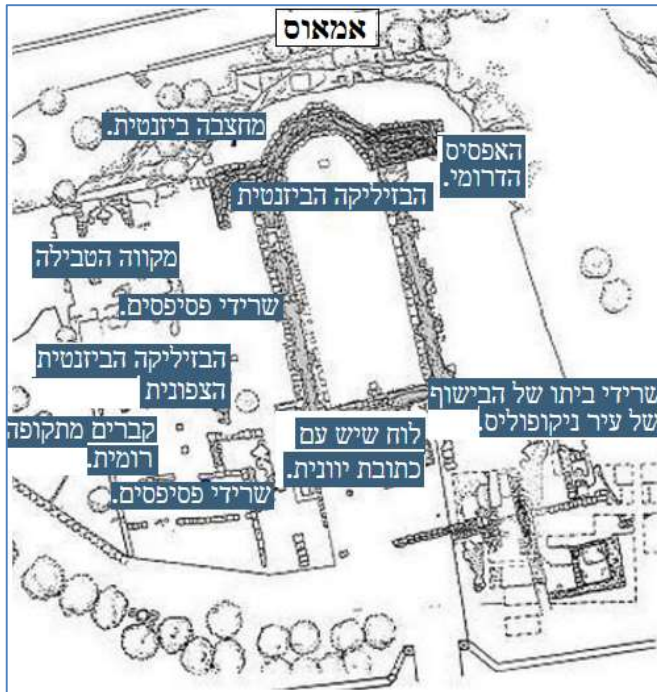
הקפלה פונה מזרחה ובנויה חלקית על גת ושרידים עתיקים יותר.

<p>לא ברור האם היה מעבר מהקפלה הדרומית אל קפלת המרטירים. בקפלה נמצאו שרידי פסיפס רצפתי, קירותיה מטויחים והטיח בקיר בצפוני צבוע באדום. הקפלה נהרסה כאשר הצלבנים בנו את הכנסייה במאה ה-12, וקיר מהכנסייה הצלבנית עובר באפסיס של הקפלה הביזנטית.</p> <p>קפלת המרטירים קפלת המרטירים (3), הנמצאת מערבית לכנסייה, התגלתה ב-1885 בעת ההכנות להרחבת הכניסה לכנסייה.</p> <p>הקפלה מיוחסת למאה החמישית, ושמה נובע מכתובת ביוונית המופיעה בפסיפס הרצפה "שלום לכם עדי (מרטירים) האל".</p> <p>לא ברור לאלו מרטירים הכוונה - האם לנפגעי השומרונים במאה השישית, או מרטירים באופן כללי.</p> <p>הכתובת מופיעה במרכז הפסיפס הססגוני הכולל עיטורים צמחיים, חוגלות, טווסים וצלבנים. דבר זה מסייע בתיארוך הקפלה, שכן בקודקס של תיאודוסיוס משנת 427 נאסר לצייר את סימן הצלב על הרצפות.</p> <p>אורכה של הקפלה הוא 17 מטרים ורוחבה 12.5 מטרים, והיא הייתה בעלת שלושה אגפים.</p>	
ראה נקודת הרחבה	אמאוס ניקופוליס

נקודת הרחבה – אמאוס ניקופוליס

אמאוס ניקופוליס הייתה עיר רומית-ביזנטית ששכנה ברכס לטרון, בשוליו המזרחיים של עמק איילון. העיר קמה במאה ה-3 במקום בו שכן יישוב בשם "חמת", והיוונים או השומרונים שיבשו את השם וקראו למקום **אמאוס**.

העיר חרבה עם הכיבוש הערבי של ארץ ישראל. עוד ידועה העיר בשל המסורת הנוצרית המזהה אותה כאחד המקומות בהם התגלה **ישוע** לשניים מתלמידיו לאחר שקם לתחייה.

זיהוי המקום והשם

האתר נמצא בצומת דרכים, אחת העולה ממישור החוף לירושלים, והשנייה מדרום הארץ לצפונה, על הקרקעות הפוריות של השפלה. השם היה כנראה "חמת יהודה", **חמתא**, כלומר מקורות מים חמים – בשם זה הוזכר המקום במדרשים. במדרש קהלת רבה תואר המקום כ- "מקור מים יפים ונווה יפה". בספר יהושוע פרק י' מסופר כיצד בהמשך מלחמתו במלכי כנען, עצר **יהושוע** את השמש בגבעון ואת הירח בעמק איילון. בשנת 165 לפנה"ס ניצח כאן **יהודה המכבי** את הצבא הסלווקי של ניקנור בתרגיל טקטי מבריק. הניצחון פתח לחשמונאים את הדרך לירושלים וחנוכת הבית.

ישנן גרסאות שונות לגבי מיקומה של העיר.

על פי יוסף בן מתתיהו, לאחר דיכוי המרד יישוב **אספסיאנוס** באמאוס שמונה מאות חיילים משוחררים "הנפטרים מעבודות הצבא, ו"ושינה את שמה ל**ניקופוליס**, שפירושה "עיר הניצחון". אולם בכתבי יד שונים של ספרו של יוסף בן-מתתיהו מופיעים מספרים **שונים** המציינים את מרחק הקולוניה של אספסיאנוס מירושלים. לעתים מופיע המספר 60 סטדיות (11 ק"מ) ולעתים 30 (5.5 ק"מ), ונראה כי מדובר בשני מקומות שונים. האתר הראשון הוא עיירה בגבול עמק איילון שנודעה לאחר דיכוי המרד הגדול בשם **ניקופוליס**. האתר השני, ככל הנראה "קולוניה **אמוסה**", שכן בקרבת **מוצא** הנקראת במקרא **המצה**. במקום זה יישוב אספסיאנוס חיילים משוחררים, ושם האתר השתמר בשמו של הכפר הערבי **קאלוניה**.

הברית החדשה מציינת שתי גרסאות למרחקה של אמאוס מירושלים:

בחלק מכתבי היד מוזכרת אמאוס במרחק 60 סטדיות מירושלים ובחלקם במרחק 160 סטדיות. כתבי היד המזכירים את המספר 60 רבים בהרבה מאלו המזכירים את המספר 160 (מתוך כ-3,000 כתבי יד של הברית החדשה שנמצאו רק כעשרים מזכירים את המספר 160 סטדיות). יחד עם זאת, הקודקסים המועטים המזכירים את המספר 160 סטדיות הינם בעלי מידת אמינות גבוהה ועתיקים יותר.

לדוגמה, אחד מכתבי היד המגדילים את המרחק בין אמאוס לירושלים ל-160 סטדיות הוא **קודקס סינאיטיקוס**, כתב יד מהמאה ה-4, שהוא אחד העותקים העתיקים והחשובים ביותר של הברית החדשה.

במאה ה-4 קבע **אוסביוס** באונומסטיקון כי אמאוס שבברית החדשה היא **ניקופוליס** שבעמק איילון, ובכך אימץ את המספר 160 סטדיות.

בעקבות אוסביוס אימץ **הירונימוס** את הזיהוי בתרגומו ללטינית של האונומסטיקון, אף כי בתרגומו **ליוולגטה** הוא השאיר את המספר 60.

על סמך אנלוגיה מעורפלת של שמות ומרחקים, זוהו מקומות שונים בארץ ישראל בתקופות שונות כאמאוס שבברית החדשה: **הקסטל, קאלוניה, אבו גוש, עמואס, אל-קובייבה, בית גוברין, חירבת חמסה**, ועוד.

הוויכוח על הזיהוי המדויק לא הגיע לסיומו, ועד היום מנסים אנשי הכנסייה השונים להגן על הזיהוי המקובל עליהם.

נראה כי חשיבות הזיהוי של האתר המקורי נובעת בין השאר מכך שלרבים מהצליינים המבקרים במקומות הקדושים חשיבות המקום הקדוש אינה טמונה רק בזיכרון המסורת ובתפילה, אלא בידיעה כי המקום הוא אותנטי.

בתקופה הצלבנית

המסורת של זיהוי **אמאוס ניקופוליס** עם אמאוס האוונגלית נמשכה עד להגעת הצלבנים לארץ. הצלבנים חיפשו אתר במרחק 60 סטדיות מירושלים, על פי המסורת המקובלת באירופה. הם הגיעו במהלך החיפוש אחר אמאוס האוונגלית ל**קריית אל ענב** (כיום אבו גוש), (הנמצאת על הדרך הראשית מיפו לירושלים).

קריית אל ענב הייתה אכן מרוחקת כ-60 סטדיות מירושלים ועל כן נמצאה מתאימה על ידי הצלבנים לזיהוי עם אמאוס האוונגלית.

בעקבות הזיהוי נבנו במקום מנזר בנדיקטיני ומאוחר יותר כנסיית גבירתנו של ארון הברית.

בימי הביניים

נראה כי הזיהוי של אמאוס ע"י צליינים לטיניים בקובייבה לא היה קיים עד המאה ה-12, אז רווחו שני הזיהויים של אמאוס ב**ניקופוליס ובאבו גוש**.

הכפר הפרנקי באל-קובייבה היה יישוב הקבע הראשון במקום והוא נבנה בשנות העשרים של המאה ה-12. בתקופה זו נבנתה במקום כנסייה שנראה כי שימשה ככנסייה קהילתית (פרוכיאליית) ולא היה לה קשר למסורות אמאוס.

כאשר גורשו הצלבנים מירושלים ומהרי יהודה במחצית המאה ה-13, נאלצו עולי רגל נוצרים לעלות מיפו לירושלים דרך רמלה ונבי סמואל. האיסור לבקר במקומות הקדושים שמסביב לירושלים גרם לנדידת מסורות עתיקות לאתרים נגישים. הימצאותה של **קובייה** על הדרך שבה הלכו, שרידי הכנסייה מימי הביניים באתר, וריחוקה של קובייה כשישים סטדיות מירושלים, התאימו למקורות. מורי הדרך הפרנציסקנים שליוו את הצליינים החלו לגבש בתקופה זו את הזיהוי של אמאוס עם אל-קובייה. בראשית המאה העשרים נבנתה במקום כנסייה פרנציסקנית. המקום הפך לכפר יהודי קטן שבו עפ"י הברית החדשה פגש ישוע את תלמידיו, אחרי תקומתו מן המתים. אחרי מרד בר כוכבא התיישבו כאן הרומאים. במאה ה-3 הם שיקמו את העיר, ונוסדה כאן קהילה נוצרית גדולה. הם בנו כאן כנסייה. בתקופה הרומית היה כאן מרכז אזורי של עמק איילון, שאח"כ בתקופה המוסלמית עבר ללוד ורמלה. במהלך התקופה הביזנטית הפכה אמאוס לעיר חשובה, מושבו של ההגמון (בישוף) הנוצרי. המקום מופיע ב**אונומסטיקון של אוסביוס** מהמאה ה-4 – "היא נקראת היום ניקופוליס" ("עיר הניצחון" ביוונית). אחריו גם ה**ירונימוס**, סוף המאה ה-4, ראה כאן את ביתו של **קליאופס**. במאות 5 ו-6 נבנו כאן שתי כנסיות גדולות, לציין את המקום שבו פגש ישוע את תלמידיו.

במפת מידבא מופיעה ניקופוליס, ולכן הנוצרים קוראים למקום **אמאוס-ניקופוליס**. משערים שאמאוס הייתה במרחב זה. בערבית המקום נקרא **אַמוּעַס**, שנהרס במלחמת 1967 האתר נהרס בפלישת הפרסים במאה ה-7 לספירה, גם במהלך השלטון המוסלמי בארץ, ושוקם בידי הצלבנים במאה ה-12 לספירה. בכנסייה הצלבנית מימי הביניים, מאות 10-11 – הערצת מרים. אחרי עזיבתם של הצלבנים את הארץ, נעלמה הנוכחות הנוצרית במקום, והכנסייה הנטושה נהרסה בשנת 1834.

ב-22 באפריל 1878, ביום שני של פסחא, התגלה בפני מריה **בוארדי**, קדושה מקומית מאעבלין השייכת למסדר הכרמליתי, חזיון, ובו ראתה מקום עליו נאמר לה: "זה המקום בו ישוע ברך את הלחם, בביתם של תלמידי אמאוס". לאחר שבועיים היא הזדמנה לאמאוס ניקופוליס וזיהתה את המקום אותו ראתה בחזיון. עקב כך שוב עלה זיהויה של אמאוס ניקופוליס עם האירוע המתואר בברית החדשה, ובשנת 1879 קנו הכרמליתיות את השטח מהכפר הערבי עמואס, ובאתר החלו חפירות.

"בני האושר"

משנת 1993 נמצאת במקום קהילת "בני האושר", ארגון קתולי בין-לאומי. הם שוכרים את המבנה למעלה, מתחזקים את המקום, ומארחים תיירים. המבנה הלבן למעלה מכונה "בית השלום", נבנה בשנת 1931 ע"י נזירים צרפתים ממסדר "הלב הקדוש של ישוע". ארגון "בני האושר" נוסד בשנת 1973 בצרפת, ומונה היום כאלף איש. הארגון נוסד ע"י משפחות, לא כולם נזירים. גברים ונשים שחיים יחד, ויכולים לחיות במשפחה. השם של הקהילה "בני האושר" נובע מזרשת ההר של ישוע "אַשְׁרֵי עֲנֵי הָרוּחַ, כִּי לָהֶם מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם" (מתי ה' 3). בשנת 2013 שהו ב"בית השלום" 10 אנשים, כולם רווקים, לא כולם נזירים. המטרה/ייעוד של המקום – תפילה, מקבלים צליינים להתפלל.

החיים דומים לחיי מנזר. הארגון פתוח, מערכת השעות גמישה. לא מייצרים, חיים בצנעה מתיירות ותרומות. המקום אוטונומי מבחינה פיננסית.

מטרה נוספת של המקום – דו-שיח עם דתיים, להכיר את היהדות, רוצים להתקרב לשורשי הנצרות, עורכים קבלת שבת, להתקרב בתפילה. הם מתפללים למען אחדות והבנה הדדית בין יהודים לנוצרים.

יש באזור קהילה רפורמית איתה נמצאים בקשרים טובים.

בחול המועד סוכות רוקדים ריקודי עם ישראליים יחד, וגם במוצאי שבת.

באתר מבקרים כ-30 אלף אנשים בשנה.

בחפירות שהתנהלו בשנים 1880 ו-1924, ושנמשכות גם היום, נתגלו שרידי שתי כנסיות ביזנטיות מפוארות עם פסיפסים ואגן טבילה – בפטיסטריום – בצורת צלב מאותה התקופה, וגם קירותיה של הכנסייה הצלבנית.

הארכאולוגים באותם ימים התעניינו בתקופה הביזנטית, והשמידו את השכבה הצלבנית.

ידוע שבלטרון היו **טמפלרים**, שחשבו שאמאוס היא באבו גוש, ולא ידוע מה חשבו שהיה כאן.

בשדה מדרום נמצאו מערות קבורה מתקופת בית שני.